Original scientific paper

Danilo Kecić

A MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁSOK SZAKSZERVEZETI MOZGALMA VAJDASÁGBAN 1935 ÉS 1941 KÖZÖTT

Vajdaság a két világháború között kimondottan agrárterület volt, ahol közel 1 600 000 lakos élt. A lakosság legnagyobb része, mintegy 1 253 000 ember mezőgazdasággal foglalkozott vagy pedig a mezőgazdaság jövedelméből élt.

Abban az időben Vajdaság lakosságának legnagyobb részét a szociális összetétel szempontjából az agrárproletariátus képezte. A mezőgazdasági munkások száma a parasztság rétegeződése és a kisparaszti gazdaságok fokozatos pusztulása valamint a természetes szaporulat miatt egyre gyarapodott, amit még fokozott a gyáripar és a kézművesipar lassú fejlődése, és így a falu munkaerő-feleslegét a város képtelen volt foglalkoztatni.

Vajdaság területén 1931 végén 75 831, négy évvel később 92 000, míg 1938 végén 111 587 mezőgazdasággal foglalkozó család volt, ugyanakkor 1938-ban mintegy 335 000 mezőgazdasággal foglalkozó, munkaképes földmunkás. A bérmunkások csoportjába — az akkori felmérések alapján — annak a 125 400 családnak is számításba vették egy-egy tagját, melynek 5 katasztrális holdnál kisebb földterülete volt. Ezért van az, hogy a Kommunista Párt okirataiban és cikkeiben a mezőgazdasági munkások létszámával kapcsolatban nagyon sok, egymástól eltérő adattal találkozunk.

Mivel az országos statisztikai adatok még megközelítőleg sem mondhatók megbízhatóknak, mert a mezőgazdasági munkások közül csak azokat vették nyilvántartásba, akik az összeíráskor munkaviszonyban voltak, a munkások szociális intézményei által összeírt adatok sokkal mérvadóbbaknak tekinthetők. Az elmondottak alapján a legvalószínűbb, hogy közvetlenül a második világháború előtt Vajdaságban mintegy 350 000 mezőgazdasági munkás élt.

A mezőgazdasági munkásság, illetve lakosság összetételét különös megvilágításban tüntetik fel a rendkívül eltérő birtokviszonyok. Vajdaságban 1919-ben 511 olyan földbirtokost tartottak nyilván, akinek a birtoka 200 katasztrális holdnál nagyobb volt, s ezek összterülete kb.

1 100 000 kat. holdat tett ki. Ennek a földterületnek mintegy 70%-a magyar (48%-nál több) és német (21%-nál több) földbirtokos tulajdona volt. A fennmaradó, mintegy 30% tulajdonosai szerbek, horvátok, zsidók és olaszok voltak.

Hogy az országban jelentkező parasztmozgalom feltörő hullámait csillapítsa — amit a nagy októberi szocialista forradalom után a földnélküliek forradalmi mozgalma Európa számtalan országában kiváltott —, a burzsoázia kénytelen volt bevezetni a földreformot, amivel egyrészt csökkentette a falvakban a munkásmozgalom erejét, másrészt pedig lényegesen megcsorbította a magyar és német földbirtokosok gazdasági hatalmát, mert a szláv ajkú lakosság letelepítésével megváltoztatta Vajdaság nemzeti összetételét.

A két világháború között végrehajtott részleges és nem egészen demokratikus módon lezajlott földreform — amelyből kizárták a magyar, német és román földnélkülieket — a nagybirtokosoktól elvettek és a földigénylőknek kiosztottak 466 296 kat. holdat, ami az összes nagybirtokos tulajdonát képező földterületnek csak mintegy 42%-a volt, és a részükre meghagytak 633 483 kat. holdat, vagyis a volt földbirtokuk összterületének mintegy 58%-át. Ezzel a földreformmal, igen magas felvásárlási összegek ellenében, összesen 138 222 agrárérdekelt jutott földhöz, éspedig a dobrovoljacok (önkéntesek) közel 9 kat. holdat, a telepesek, optánsok és emigránsok pedig általában 6 kat. holdat, a helyi agrárérdekeltek pedig átlag csak 2,5 kat. holdat kaptak.

Ezzel a földreformmal tulajdonképpen a földtulajdon strukturális összetétele nem változott meg lényegesen. A 20 hektárnál nagyobb földterülettel rendelkező földbirtokosok (2,9%) tulajdonában továbbra is 22,7%-a maradt az egész földterületnek, míg egy óriási számú földművesnek (67,8%) csak 5 hektárnál kisebb földje volt, ami az egész földterületnek csupán 26%-át tette ki. E földbirtokosok mellett a gazdaságok 29,3%-ának 5 és 20 hektár között ingadozott a területe, ami az egész földterületnek 49,3%-át tette ki.

A két világháború között Vajdaságban éppen úgy, mint egész Jugoszláviában, főleg kisparaszti gazdaságok voltak, számtalan föld nélküli munkás, akiknek túlnyomó része magyar nemzetiségű volt. És mivel a kisparaszti gazdaságoknak nem volt gazdasági felszereltségük, képtelenek voltak piaci felesleget előállítani. A mezőgazdasági termékek és termények amelyeket megtermeltek, nem voltak elegendők ahhoz, hogy a családtagok szükségleteit kielégítsék. Az áru- és pénzviszonyok útvesztőjébe keveredve, egyre jobban eladósodva, a tőkés uzsorások és az uralkodó osztály által kizsákmányolva, a kisparaszti gazdaságok teljesen kilátástalan helyzetbe kerültek. Ez az osztály még jobban felaprózódott és tönkrement, túlzottan eladósodott és a tagjai majdnem állandóan éheztek. Erre a sorsra jutottak azok az agrárérdekeltek is, akik kevés vagy elégtelen, a falu központjától távol eső és nagyon rossz minőségű földet kaptak. Ennek az áldatlan állapotnak az előidézője mindenképpen a nagy mezőgazdasági és gazdasági krízis volt, ami Jugoszláviára még

1925-ben, illetve 1929-ben terjedt ki, és amit az is fokozott, hogy az országban állandóan nőtt a parasztgazdaságok eladósodása. Ez az adósság 1926-ban mintegy három-, 1932-ben pedig mintegy hétmilliárd dinárt tett ki.

A szegényparasztság és munkásság helyzete, mindennemű szociális segély, egészségvédelem és egészségügyi biztosítás nélkül, évről évre egyre nehezebbé vált, mert a régi Jugoszlávia mezőgazdasága állandó gazdasági krízisben volt. Közvetlenül a második világháború kitörése előtt, a fasiszta országok Jugoszlávia-ellenes erőszakos beavatkozása miatt az ipari termelés stagnált. Nyersanyaghiány következtében számtalan feldolgozóipari üzem érezhetően csökkentette a termelését és tömegesen bocsátotta el munkásait.

Ebből az irigylésre egyáltalán nem méltó, kilátástalan helyzetből kiutat, az élet- és munkafeltételek javulását és megjavítását keresve a földmunkásság is — tulajdonképpen már a fennállása óta — szervezkedett, és váltakozó sikerrel ugyan, de gyakran rendkívül éles osztályharcot vívott a falvakban vagy pedig a gyáripari és kisipari munkásokkal egyetemben.

1. A szervezkedés fejlődése

Vajdaságban a mezőgazdasági munkások szervezkedése még a múlt század utolsó évtizedeiben, a Magyar Szociáldemokrata Párt valamint a Horvát és Szlavóniai Szociáldemokrata Párt megalakulása után kezdődött. Azonban egészen 1906-ig ezek nem voltak osztályharcok, hanem inkább helyi jellegű, úgynevezett „szabad szervezkedések", amelyek jóváhagyott szabályok és alapszabályok nélkül dolgoztak és nem volt közöttük szervezeti összeköttetés és akcióbeli kapcsolat, többnyire az önképzést és az ellenállási mozgalmat tanították.

A mezőgazdasági munkások a szociáldemokrata szervezetekben politikailag is lényegesen szervezettebbek voltak, sőt Várkonyi István szakadár mozgalmában is, aki 1892—1898-ban megjelentette a *Zemljodelec* és a *Földművelő* című lapokat. Így a földmunkások is megismerkedhettek a szocialista eszmékkel, s a gyáripari és kisipari munkásokkal együtt rendkívül értékes szervezési, politikai és cselekvésre ösztönző tapasztalatokat szerezhettek. Gyakran — különösen a falvakban — a mezőgazdasági munkások önállóan is felléptek, számtalan tüntetést, zendülést és munkabeszüntetést szítva.

A klasszikus értelemben vett szakszervezet megalakítása 1906-ban történt. Még 1906 januárjában létrehozták a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségét. Ugyanaz év márciusában Magyarország területén — Bánátot és Bácskát is beleértve — 168, míg 1907 márciusában már 532 szervezet volt, amelyek mintegy 24 000 tagot számláltak. Szerémségben még 1906-ban megkezdték az egységes, törvényes, központi szakszervezeti alapszervezetek megalapítását. Ugyanez év decemberében már

25 helységben működött a mezőgazdasági munkások szervezete, főleg Szerémségben, melynek 2457 tagja volt. És amikor 1907 februárjában, pontosabban február 10-én Rumán megtartották a földmunkások első országos értekezletét, akkor Szerémség és Szlavónia 64 helységében ez a szervezet már mintegy 7000 tagot számlált. Szerémségben akkor már több mint 50, Bánátban és Bácskában pedig mintegy 150 szervezet volt, vagyis Vajdaság területén akkoriban több mint 15 000 mezőgazdasági szakszervezetbe tartozó munkás volt.

Hogy a mozgalom a falvakban egyre inkább erősödött, ahhoz a mezőgazdasági munkások számtalan tömeges és sikeres sztrájkja is hozzájárult. A sztrájkok közül a legsikeresebb kimenetelű 1906-ban Kikindán zajlott le, amelybe mintegy 6000 mezőgazdasági és más munkás vett részt.

Azonban már 1907 közepén a Magyar Szociáldemokrata Párt, a Horvát és Szlavón Szociáldemokrata Pártok vezetői nagy többségének nyílt megalkuvása és az uralkodó osztály egyre fokozódó terrorja következményeként a mezőgazdasági munkások mozgalma hirtelen gyengülni kezdett és 1911 és 1913 között egyre mélyebb hullámvölgybe került, habár a mozgalom ezekben az években már bizonyos mértékig megszilárdult.

A 65 szervezet közül, amely Magyarországon 1913-ban működött, csupán három volt Vajdaság területén: Szabadkán, Moravicán és Zentán, s összesen mintegy 200 tagot számlált. Magyarországon az első világháború kitörésekor a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének összesen 1000 tagja volt.

Hasonló folyamat játszódott le Szerémségben is. A Mezőgazdasági Munkások Szakszervezete már 1908-ban majdnem teljesen feloszlott. Szerémségben 1910-ben csupán néhány szervezet működött és a taglétszám 400 körül mozgott.

Az első világháború kitörésekor Szerémségben betiltották a szakszervezeti mozgalom és a Szociáldemokrata Párt működését. Bánátban és Bácskában a szervezetek nagyon legyöngültek és a működésük majdnem teljesen megbénult. A Szerb-bunyevác Lázító Bizottságot és azok szakszervezeteit betiltották. Ez a helyzet egészen 1917-ig tartott, amikor Szerémségben újra élénkebb lett a munkásmozgalom, Bánátban és Bácskában pedig ismét cselekvésre ösztönözte az egész szakszervezeti és politikai mozgalmat. A munkásmozgalomnak ezek a gyökeres változásai, amelyek egész Vajdaság területén megkezdődtek, Magyarországon és Európában egyaránt a legszorosabb összefüggésben álltak azokkal a demokratikus és forradalmi megmozdulásokkal, amelyek a rendkívül kimerítő első világháború következményeként valamint az Oroszországban kitört burzsoá-demokrata forradalom és az 1917-es nagy októberi szocialista forradalom ösztönzésére jöttek létre.

Így következett be néhány helységben 1918 elején a mezőgazdasági munkások szakszervezeti mozgalmának újraéledése és egyre tömegesebb bekapcsolódása az általános gazdasági és politikai élet vérkeringésébe.

Bánátban és Bácskában ezekben a szervezetekben fejtették ki szervező munkájukat egészen 1919 végéig.

Vajdaságban és a Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban a Mezőgazdasági Munkások Szakszervezeti Szövetsége 1920. február 15-én alakult meg, amikor a betiltott nagygyűlés helyett megtartották az alakuló közgyűlést. A Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Szövetségében — melynek a központi vezetősége Újvidéken székelt — 1920-ban 12 helységben mintegy 4000 volt a taglétszám. Ugyanez év végén 30 helységben a szervezetnek már kb. 8000 tagja volt. Így a Mezőgazdasági Munkások Szövetsége 1920 végén a legtömegesebb szakszervezeti szövetség volt Vajdasában.

Az 1920. december 29-én közzétett királtvány szerint megtiltották a Kommunista Pártnak, a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetségnek és a Forradalmi Szakszervezeteknek a működését. Ezzel egyidejűleg beszüntették a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Szövetsége (JMMSZ) működését is, amely a Jugoszláv Központi Szakszervezeti Tanács keretén belül dolgozott. Később csak néhány mezőgazdasági szakszervezet fejtett ki lényegesebb munkát, amelyek a Szociáldemokrata Párt befolyása alatt álltak.

A szakszervezeti mozgalom felújítása rendkívül lassan és nehezen ment. Az 1921-ben bekövetkezett általános támadást, amit az uralkodó rendszer a munkásosztály ellen intézett, kihasználták a középpártiak és a szociáldemokraták, és 1921-ben egy pártba tömörülve megalapították a Jugoszláv Reformista és Szocialista Pártot. Hogy a munkásosztály volt tagjait megnyerhessék a mezőgazdasági munkások szakszervezete részére, 1922 márciusában és áprilisában felújították a régi szövetség alapszervezeteinek munkáját és megalapították a Mezőgazdasági Munkások Szövetségét. És mivel ebben a szövetségben a munkásosztályhoz tartozó erők dolgoztak, ezért a reformistáknak nem sikerült őket a saját központi munkásszövetségükbe tömöríteniük. Ellenkezőleg!

A forradalmi erők megerősödésével 1923-ban erősebb lett maga a szövetség is. Ezeknek az erőknek a felülkerekedése nyomán a szövetség döntése szerint ugyanaz év áprilisában a Független Szakszervezetekhez csatlakoztak. Mivel ezzel a határozattal a reformisták nem tudtak egyetérteni, ezért már 1923 májusának végén Újvidéken egy értekezletet tartottak, amelyen a politikájukhoz hű és elképzeléseiket követő mezőgazdasági munkások vettek részt, és elítélték a Mezőgazdasági Munkások Szövetségének a csatlakozását a Független Szakszervezetekhez. Ez utóbbi ellenlábasaként szakszervezetet alakítottak saját munkásaik részére Földművesszövetség néven. A szövetség, amely a Reformista Munkás Főszövetség keretén belül dolgozott, Újvidéken székelt.

A Reformista Szocialista Párt, az államhatalom jóindulatú szemethunyása mellett, szervezetileg erősödött és politikai sikereket ért el, ugyanakkor a forradalmi erők nem tudták a Mezőgazdasági Munkások Szövetségét jelentősebb mértékben megerősíteni és tömegesíteni. Gyökeres változásokat csak az 1926. esztendő hozott. Attól az évtől kezdve a

Mezőgazdasági Munkások Szövetsége egyre jelentősebb szervezési és cselekvési sikereket ért el, és így 1928 derekán már 53 alapszervezete és 5350 tagja volt. Ezzel a Független Szakszervezet legnagyobb taglétszámú szövetségévé vált. Abban az időben a szövetség a földmunkások gazdasági helyzetének javításáért folytatott harcban és a forradalmi munkásmozgalom politikai aktivitásában egyre hatékonyabb és egyre jelentősebb sikereket ért el.

Mivel a Mezőgazdasági Munkások Szövetségében a kommunistáknak hirtelen megerősödő és egyre kifejezettebb befolyása, egyre nagyobb szerepe lett, a kormányrendszer 1928-ban betiltotta a szövetség működési jogát, és az 1929. január hatodiki diktatúra életbelépésekor betiltotta a Független Szakszervezet működését is.

A reformisták 1928 márciusában megalakították az agrárproletariátus új szakszervezeti szövetségét, amelynek a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége (JMMOSZ) elnevezést adták. Ez a szövetség 1928. április 15-étől kezdve az Egyesült Jugoszláv Munkásszakszervezet Szövetsége keretén belül működött. A Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének azonban egész 1928 őszéig — a Központi Igazgatóság kivételével — egyetlen más szervezetet sem sikerült létesítenie.

Csak az Országos Mezőgazdasági Munkások Szövetségének, sikerült néhány újabb szervezetet alakítania, miután a Független Szakszervezetek keretén belül dolgozó és állandó osztályharcot vívó Mezőgazdasági Munkások Szövetségét beszüntették. Még 1928. november végén 16 szervezet működött 607 taggal, egy reformista szakszervezetként, amely mint az Országos Mezőgazdasági Munkások Szövetsége még az 1929. január hatodikán életbelépett diktatúra után is folytatta munkásságát. A JMMOSZ-nek 1929 áprilisában 21 szervezete és 891 tagja volt.

Eltérően az Egyesült Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség (EJSZSZ) keretén belül dolgozó szövetségektől, amelyeknek a nagy világgazdasági krízis és a nagyarányú munkanélküliség közepette kevés tagjuk volt, az Országos Mezőgazdasági Munkások Szövetségében 1930-ban nagyon magas volt a taglétszám. Az erről vezetett nyilvántartás szerint 7312 mezőgazdasági munkást számláltak soraikban. E hirtelen gyarapodás az akkori rendkívül kedvezőtlen körülmények között azért következhetett be, mert a mezőgazdasági nincstelenek körében a JMMOSZ agitálást végzett, azt ígérve, hogy több ezer mezőgazdasági munkást utalnak Franciaországba munkára.

Tekintettel arra, hogy az ígéretek csak részben valósultak meg és csak kisszámú munkást küldtek Franciaországba és Németországba munkára, a szövetség, amely a tőkés- és uralkodóosztállyal együttműködött és reformpolitikát folytatott, egyhamar elvesztette a népámító politikával megszerzett bizalmat a munkások körében. Ezért a szövetségben a földmunkások létszáma 1930-tól 1934-ig állandóan csökkent, amit a következő táblázat is igazol:

1930.	1931.	1932.	1933.	1934.
7312	3578	2380	1324	520

A szakszervezetek helyzete már 1935-től kezdve lényegesen megváltozott, ami — különösen 1936-ban és 1927-ben — volt észlelhető a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségében. Ezek a változások főként 1935. december végén, a Jugoszláv Kommunista Párt negyedik országos értekezletén és a JKP 1935 júniusában, Splitben megtartott plénumán, illetve a tartományi szakszervezeti értekezlet és a tartományi pártértekezlet (1935 szeptembere) után következtek be.

Az említett megbeszélések nagy mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a kommunisták és az osztályharcot folytató erők sokkal szervezettebb és sikeresebb munkát fejthessenek ki.

A negyedik országos értekezlet határozati javaslata azt a feladatot tűzte ki a kommunisták elé, hogy kapcsolódjanak be a már működő szakszervezetek munkájába. „A kommunisták szakszervezetekbe tömörülésével megvalósítható az a cél, hogy e szervezetek osztályharcot vívó szervekké változzanak és a munkásosztály egységessé válljon."

A szakszervezeti mozgalom tömegesítését 1935 és 1937 között — mikor is a JMMOSZ a legkiemelkedőbb sikereit érte el — néhány igen fontos tényező segítette elő: mindenekelőtt az a nagyarányú gazdasági fellendülés, ami a nagy gazdasági krízist követte, a munkásság nagyobb arányú foglalkoztatottsága, ugyanakkor a napszám több éven át történő fokozatos csökkenése valamint a munkásosztály irigylésre egyáltalán nem méltó anyagi és szociális helyzete. Másrészt a kommunistákat felkészítették arra, hogy politikai és szakszervezeti vonalon szervezkedjenek, új utakra leljenek, sikeresen tevékenykedjenek, amit a kommunisták és a forradalmi erők azzal értek el, hogy a szakszervezet tagjai lettek és sikeresen oldottak meg számtalan gazdasági és politikai vállalkozást, illetve akciót.

Ebben a hosszú és rendkívül nehéz, összetett folyamatban, amelyben a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége nagyon nehéz harcot vívott a megalkuvó szocialista vezetőség ellen, a földnélkülieknek a reformista szervezetből az osztályharcot vívók táborába való átcsoportosításával egyidejűleg gazdasági és politikai vonalon is folytatódott a szervezésfejlesztési folyamat, hogy a munkásosztály az egyenlőségéért folytatott harcában is érvényesülhessen.

A Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége az 1935. év folyamán érezhetően megerősítette a szervezetét és az alapszervezeteit különösen azokban a helységekben, amelyekben a Kommunista Párt erősebben dolgozott, mint pl. Szabadkán, Kanizsán, Kulán, Kikindán, Becskereken (Zrenjanin) és Kumánban. A kommunisták és az osztályharcot vívó haladó szellemű erők 1935 második felében és az 1936. év elején új alapszervezeteket létesítettek, vagy felújították a JMMOSZ

alapszervezeteit. Ez történt Mokrinban, Melencén, Moravicán, Csantavéren, Temerinben, Feketehegyen, Kishegyesen, Torzsán, Bajmokon, Kucorán, Nagyfényen, Muzslán, Bajsán, Bácstopolyán, Dragutinovón és Basahídon. Akkoriban a JMMOSZ alosztályai és alapszervezetei Újverbászon, Ószivácon, Pašićevón, Adán, Csurogon, Despot Sveti Ivanon, Szilbáson, Pincéden, Nemesmiliticsen és Versecen is működtek. Abban az időben Vajdaság 26 helységében 1683 új tagot vettek fel, három kerületi összejövetelt tartottak meg, és különböző településeken 41 értekezletet hívtak össze. Az 1935. és 1936. év első hónapjaiban majdnem valamennyi alapszervezet megtartotta rendes évi közgyűlését. Ezeken az értekezleteken összegezték a szervezési munkák eredményeit, új vezetőséget választottak, és a vezetőségek legtöbbjében sok kommunista is helyet kapott.

A szövetség Újvidéken 1935. március 29-én és 30-án megtartotta a második rendes kongresszusát. A titkárság beszámolóját Đura Hadnađev, a JMMOSZ titkára szóban mondta el, s erről az akkori munkás- és polgári sajtó nem emlékezett meg, így nem is lehet részletesebben beszámolni róla. Az akkori forrásmunkák csak arról tanúskodnak, hogy „egy kimerítő és okmányokkal rendkívül gazdagon alátámasztott szóbeli beszámoló hangzott el, amely igen jó fogadtatásra talált". A kongresszuson történteket tehát nem lehet rekonstruálni. A forrásmunkákban pedig csak a következőket jegyezték fel: „Széles körű hozzászólások után a kongresszus egyhangúlag elfogadta azokat a határozati javaslatokat, amelyek a mezőgazdasági munkások egészségvédelmét és biztosítását széleskörűen kezdeményezik."

A mezőgazdasági munkások általános helyzetének ismertetéséről elfogadott határozati javaslatban megállapították, hogy akkoriban több mint 254 000 földmunkást tartottak számon — ez a szám azonban nem ölelte fel a családtagokat — és a munkások helyzete rendkívül súlyos volt. „A mezőgazdasági munkások súlyos helyzetének okait a helytelenül véghezvitt földreformban, a teljes és tökélyesített gépesítésben, a kitermelt mezőgazdasági termények és termékek csökkenésében és a mezőgazdaságnak abban az általánossá vált súlyos helyzetében kell keresni, ami miatt a mezőgazdasági munkások természetbeni (hányad, részarány) térítménye és pénzbeli járandósága hihetetlenül nagy mértékben lecsökkent. Ez volt a fő oka annak, hogy a munkások nem tudtak a mezőgazdaságban elhelyezkedni. De a földmunkások más gazdasági ágazatokban sem kaptak évente 40—50 napnál hosszabb ideig tartó munkát, és a fő foglalkoztatásuk is — az aratás és a kukoricatörés — csak nagyon rövid ideig tartott.

A mezőgazdasági munkások helyzetét súlyosbította az is, hogy nem védte őket a törvényes munkásbiztosítás, mint a többi munkást. Ezért, ebben a határozati javaslatban azt kérték, hogy mielőbb hozzák meg a mezőgazdaságban dolgozó munkások kötelező védelméről és biztosításáról szóló törvényt, a munkások részére lehető legkedvezőbb módon,

úgy, ahogy azt a mezőgazdasági munkák jellegzetes körülményei lehetővé teszik.

Javasolták a belterjes gazdálkodást azokban a mezőgazdasági ágazatokban, amelyek több kézi munkaerőt igényelnek, mint pl. a kertészet, az állattenyésztés, a baromfitenyésztés, a mezőgazdasági termékek feldolgozása, továbbá azt, hogy fordítsanak minél nagyobb gondot a mezőgazdasági termékek külföldön történő értékesítésére is.

A határozati javaslatban végeredményben a következőket állapították meg:

„A legnagyobb nyári idénymunkák alatt a földmunkásoknak még a fele se tudott munkához jutni, míg azok, akik munkaviszonyban voltak, még két teljes hónapon át sem dolgozhattak! Így a mezőgazdasági munkások a nélkülözéseket egyre nagyobb rettegéssel várják. El kell követni mindent, hogy a családok ezreinek a részére élelmet biztosítsanak és ezért létesíteni kell egy gabonaalapot."

A határozati javaslatban kérték, hogy azoknak a földmunkásoknak, akik nyomorban és ínségben élnek, nyújtsanak természetbeni segélyt, a munkanélküliek megsegítésére alapított gabonaalapból. Mert a JMMOSZ által 1934-ben történt felbecslés szerint a nyár folyamán a 254 000 földmunkás közül — beleszámítva a családtagokat is — mintegy 20 000 család teljesen munka nélkül maradt. Hogy a nélkülözhetetlenné vált segélyt — a mintegy 240 vagon búzát és kukoricát — biztosítsák e családok részére, a javaslati határozatban azt ajánlották, hogy minden községben létesítenek erre a célra egy gabonaalapot. Ebbe az alapba egy meghatározott mennyiségű búzát vagy kukoricát kellett minden olyan földtulajdonosnak adnia, aki 5 kat. holdnál nagyobb földterülettel rendelkezett. A gabonaalappal egy bizottság rendelkezett, amely két mezőgazdasági termelőből és két földmunkásból állt, és amelynek az élén a község elnöke volt.

A kongresszuson külön foglalkoztak a legalacsonyabb napszámok kérdésével és egy konkrét határozatot hoztak a mezőgazdasági munkások 1935-re vonatkozó jövedelmével kapcsolatban, amit javaslat és követelésként a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége elé terjesztettek.

Annak ellenére, hogy a kongresszus munkája és határozatai hozzájárultak a JMMOSZ további aktivitásának és szervezési munkájának a megerősítéséhez, a szervezet követelései és határozati javaslatai mégsem valósultak meg. Ezért, a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának lapja, a *Proleter* az 1935-ben megjelent július—augusztusi kettős számában joggal bírálta a JMMOSZ Központi Vezetőségének reformista politikáját. Többek között a következőket írta:

„Nem a mezőgazdasági munkások érdekeiből, hanem az össznemzeti, vagyis a nagybirtokosok és a mezőgazdasági nagytőkések érdekeiből kiindulva a határozati javaslatokban, a nagybirtokosok és kulákok szájából egy egész sor olyan követelés hangzott el, amelyeket itt is közlünk. Például: csökkenteni kell a mezőgazdasági termékek szállítási

költségeit; biztosítani kell a mezőgazdasági termékek minél kedvezőbb előállítási feltételeit, ha azokat külföldön értékesítik; gyorsabb ütemben kell megsegíteni a mezőgazdaság belterjesítését stb."

Május 3-án a *Dolgozók Lapjá*ban megjelent annak a véleménykutatásnak az eredménye, amely lényegében továbbra is fenn szerette volna tartani a mezőgazdasági munkásság szinte már kibírhatatlanná vált életét. Így pl. követelték, hogy szilárdítsák meg a munkások részére a még félig hűbérrendszer szerinti fizetés módszerét (részért felvállalt munka) továbbá, hogy a munkanap 15 munkaóra legyen április 1-jétől október 15-éig.

Ezzel szemben a *Proleter* rámutatott a mezőgazdasági munkásság harcának céljaira, amit követnie kell, és kihangsúlyozta a következőket:

„Elítélve az ilyen reakciós törekvéseket, a szakszervezet egységének hívei hovatartozásuk alapján kötelesek, hogy mozgósítsák a mezőgazdasági tömegeket a földbirtokosok ellen, akik akadályozzák, hogy a földmunkások munkafeltételei ténylegesen megjavuljanak; a nyolcórás napi munkaidő meghosszabbítása ellen; hogy az elvégzett munkájáért a földmunkás pénzben kapja meg a fizetését; hogy megnöveljék a munkásoknak a „részért" végzett munkájuk után járó javadalmazást; hogy terjesszék ki a mezőgazdasági munkásokra is a munkásvédelmi törvényeket; hogy betegség, szerencsétlenség és munkanélküliség esetén a mezőgazdasági munkások is részesüljenek egészségvédelemben, illetve betegbiztosításban az állam vagy a község terhére; hogy a gabonakészleteket bocsássák a munkanélküli bizottságok rendelkezésére stb."

A *Proleter*, külön kihangsúlyozva a kommunisták szerepét, a következőket közölte:

„Mivel az idei aratás rendkívül nagyarányú munkanélküliség és a mezőgazdasági munkások nagyfokú szervezetlensége közepette zajlott le, ezt a nagybirtokosok és a hatósági szervek ismét arra használták fel, hogy a földmunkások kizsákmányolását még nagyobb mértékben fokozzák. A kommunisták, a szakszervezeti egyenlőség hívei kötelesek minden erejüket latba vetni, hogy védelmet nyújtsanak a mezőgazdasági munkásoknak. Ők kell, hogy az állandóan fokozódó elégedetlenség élére álljanak. De mindezt elsősorban a Mezőgazdasági Munkások szakszervezete keretén belül kell elvégezniük."

A Jugoszláv Kommunista Párt Vajdasági Szervezetének sorai 1935 végén és 1936-ban rendeződtek és megerősödtek, ami kihatással volt a JMMOSZ tömegesítésére és forradalmi erőinek érvényesülésére. Ez a folyamat 1936-ban gyökeres változásokat idézett elő magában a szövetségben is. A taglétszám rövid idő alatt meghatványozódott. A szövetségnek 1936 végén 186, 1937. március végén pedig már 211 alapszervezete és 23 734 tagja volt.

Vajdaságban a legtöbb szervezett mezőgazdasági munkás 1937-ben tömörült a szövetségbe, amelynek 265 aktív alapszervezete és több mint 30 000 tagja volt. De annak ellenére, hogy a szervezett proletárság

szakszervezete annak idején a legtömegesebb volt, még akkor se ölelte fel a földmunkásoknak még egytizedét sem.

Tömegességét, szervezettséget, gazdasági, politikai és művelődési szempontokat tekintetbe véve, azok az alapszervezetek tűntek ki leginkább, amelyeknek soraiban kommunisták és osztályöntudatos munkások tevékenykedtek. Az alapszervezetek zömében az elnök, a titkár, a pénztáros és a vezetőség tagjai kommunisták voltak. A JMMOSZ-nek ilyen alapszervezetei Bácska területén Szabadkán, Nagyfényen, Mérgesen, Csantavéren, Bajmokon, Bácstopolyán, Becsén, Magyarkanizsán, Moravicán, Bajsán, Kucorán, Adán, Moholon, Zomborban, Csúzán, Zentán, Óverbászon és Kulán, Bánátban pedig Kikindán, Mokrinban, Tiszahegyesen, Padén, Kumánban, Melencén, Basahídon, Kisoroszon, Törökbecsén, Magyarcsernyén, Nagybecskereken (Zrenjanin) Muzslán, Szerbeleméren és Csentán, a Szerémségben pedig Inđiján, Ürögön, Rumán, Stara Pazován és Erdővégen voltak.

A JMMOSZ szervezeteiben számtalan kommunista és a Jugoszláv Kommunista Párttal szimpatizáló ember dolgozott együtt és folytatott közös harcot a Központi Igazgatóság és a vele nézetazonosságot valló tagjai ellen. Vajdaságban és a szövetség soraiban és a Jugoszláv Kommunista Párt kiemelkedő és kipróbált vezetői dolgoztak, mint például Svetozar Marković Toza néphős, a JKP Tartományi Bizottságának utolsó szervező titkára; Aleksa Radosavčev, aki 1935—1936-ban a JKP Tartományi Bizottságának és a JKP kikindai helyi bizottságának volt a tagja; valamint Bora Mikin néphős is.

Kiss Ernő néphős, a JKP nyugat-bácskai körzeti bizottságának, valamint a JKP vajdasági tartományi bizottságának tagja; Janko Čmelik, a JKP Stara Pazova-i helyi bizottságának titkára, a JKP szerémségi körzeti bizottságának, valamint a JKP vajdasági tartományi bizottságának volt a tagja; a kumáni Ivan Vioglavin, a JKP tartományi bizottságának tagja.

A JMMOSZ szervezeteiben még számtalan más kommunista is közreműködött, mint például Kikindán Paja Radojčić, a JMMOSZ központi vezetőségének tagja; Nagybecskereken (Zrenjanin) Szőnyi Péter, a JMMOSZ központi vezetőségének tagja; továbbá Kikindán Dobrivoj Jovičin; Mokrinban Vasa Jolić; Muzslán Révész Antal; Adán Bakos Kálmán, Halász József és Varga János; Szabadkán pedig Matko Vuković, Alojz Bačić, Bela Kričković, Varga István és Lajčo Matić; Moravicán Zsáki József; Csantavéren Gruács György, Blinka Péter és Ferenc, Szabó Ferenc, Virágh Balázs és Vékony Antal; Nagyfényen Remija Bačić és Stojan Mugoša és Vajdaság-szerte még sokan mások.

Hogy a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetkezetének szervezetei 1936-ban és 1937-ben rohamosan tömegessé váltak — a központi vezetőség megalkuvó politikájának ellenére is —, ahhoz nagymértékben hozzájárult az agrárproletariátus széles körű szervezkedése és sikeres gazdasági-politikai harca is. A JMMOSZ éppen azokban az években szervezte meg a legtöbb sztrájkot. Egyes felmérések sze-

rint 1936-ban az illetményi mozgalmak és sztrájkok száma mintegy százra tehető, ami majdnem teljes egészében a mai Vajdaság területén zajlott le, míg 1937-ben kb. 50 sztrájkot szerveztek.

A JMMOSZ keretébe tartozó szervezetek abban az időben rendkívül élénk szervezési, politikai és közművelődési aktivitást fejtettek ki, amit azok az adatok is illusztrálnak, melyek szerint 1936 áprilisától 1937. szeptember végéig az egyes helységekben három kerületi nagygyűlést és 355 összejövetelt tartottak meg; továbbá, hogy az alapszervezetek a JMMOSZ központi vezetősége részére csupán egy év alatt 2421 levelet küldtek és a jogaik kivívásáért folytatott harcban a kormányhatalommal is élénk levelezést folytattak. A központi vezetőség 1936 áprilisától 1937 szeptember végéig különböző szervezeteknek (számtalan körlevél, körirat és utasítás mellett) 967 levelet is küldött.

A felsoroltak mellett a JMMOSZ szervezetei abban az időben több tiltakozási felvonulást is szerveztek, melyek közül egyesek nyílt lázadásba csaptak át és gyakoriak voltak a fizikai leszámolások is az államhatalom szerveivel. Az agrárproletariátusnak ilyen akciói 1936-ban és 1937-ben Csantavéren, Kúlán, Adán, Szenttamáson, Becsén, Kikindán, Tiszahegyesen, Kumánban, Szerbeleméren, Lukácsfalván, Szabadkán, Vajszkán, Kucorán, Muzslán, Nagybecskereken (Zrenjanin) és néhány más helységben is bekövetkeztek. A szóban forgó akciók vezetőivel szemben a kormányhatóság kíméletlenül leszámolt. A munkások közül sok szervezőt és vezető személyt letartóztattak, bántalmaztak és elítéltek. Néhány alapszervezet munkáját beszüntették és nagyon sokét gátolták, megnehezítették. Ezért vált a kommunisták és az osztályharcot vívó munkások harca egyre nehezebbé és összetettebbé. Mind a szocialista központi vezetőség és a szövetségben uralkodó reformista irányzat ellen, mind pedig a kormányhatalom és a munkaadók ellen szinte mindennap harcolniuk kellett.

A kormányhatalom szervei különösen azoknak a szervezeteknek a munkáját gátolták, amelyekben kidomborodott a kommunisták és az osztályöntudatos munkásság hatása, vagy ahol a munkásság már korábban olyan akciókat fejtett ki, amelyek az uralkodó osztály részére kedvezőtlen gazdasági és politikai eredményeket szültek.

1936-ban a hatalmi szervek beavatkozásai csak szórványosan fordultak elő, de 1937-ben és a későbbi évek során sűrűbben is. Így pl. megtiltották a nagygyűlések és az értekezletek megtartását, a kiáltványok terjesztését, továbbá Csantavéren, Moravicán, Zentán, Adán, Túrián, Torzsán, Szépligeten, Mokrinban, Basahídon, Izbištén, Mandeloson, Bajsán, Királyhalmon, Horgoson, Becsén, Szenttamáson és Kikindán a mezőgazdasági munkások rendezvényeit is.

A megőrzött és az általunk ismert okmányok szerint egyike a legdrámaibb és leghosszabb harcoknak Csantavéren zajlott le, amit az uralkodó osztály hatalmi szervei és a munkaadók vívtak meg a kommunisták és a szakszervezet által irányított földmunkások ellen. Hogy ez az állítás jobban alátámasztható lehessen, az utókor számára megőr-

zött hivatalos okiratokból megemlítünk néhány részletet, illetve kivonatot.

Csantavéren a községi hivatal 1936. november elején a bácstopolyai községi elöljáróságnak azt javasolta, hogy mielőbb oszlassák fel a Jugoszláv Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének helyi szervezetét, mert a kommunisták egyre erőteljesebb tevékenységet fejtenek ki. Többek között a következőket írták:

„Amióta e község területén megalakult a Mezőgazdasági Munkások Szövetségének Alapszervezete, egyre erősebbé válik a kommunisták befolyása az itteni földmunkások körében. Ebbe az alapszervezetbe mintegy 400—500 munkást vettek fel, de ez a szám máig már lényegesen lecsökkent. Úgy számítják, hogy most mintegy 200—300 olyan munkás van, akik egyetértenek az alapszervezet munkájával és hajlanak a kommunizmus felé.

Ugyanannak az alapszervezetnek az élén három rendkívül aktív ember áll, akik megedzett kommunisták és minden erejükkel a kommunista eszmék megvalósításán dolgoznak. Ezek: Barsi Mihály, az alapszervezet elnöke, közismert munkanélküli; Vékony Antal, ugyanannak a szervezetnek tagja, akit már politikailag elítéltek, különösen arról ismert, hogy a munkaadójával szemben lázít; és Blinka Ferenc, ugyancsak vezetőségi tag, aki az államvédelmi törvény szerint már el volt ítélve, mert néhány évvel ezelőtt (május elseje, a kommunisták napja táján) egy villanypóznára vörös zászlót függesztett ki és kommunista eszmékkel átitatott szöveget tűzött ki.

Hogy ebben a községben a kommunisták szervezkedését sikeresen megakadályozhassák, javaslom, hogy az alapszervezetet *mielőbb* oszlassák fel."

A JMMOSZ csantavéri alapszervezetének feloszlatására vonatkozó javaslatát megismételve a községi elöljáróság 1937. május elején egy új, bizalmas átiratot küldött a bácstopolyai községi elöljáróságnak, melyben többek között ez állt:

„Az ő nyilvános munkájuk nem áll összhangban a törvénnyel és a törvényes előírásokkal és emellett rejtett alakban ugyan, de szemmel láthatóan terjesztik az itteni munkások körében a kommunista eszméket. Ezért kérjük, hogy ezt az alapszervezetet, mint az állami és nemzeti érdekekre káros szervezetet, oszlassák fel."

A járási elöljáróság 1937 végén egy bizalmas irattal felszólította a csantavéri községi hivatalt, hogy „megfelelő titoktartás mellett, szerezzen be megbízható bizonyítékokat a mezőgazdasági munkások szervezetébe tartozó egyes tagok felelősségére vonatkozóan", és erről értesítse ki a járási elöljáróságot, „hogy bíróság útján üldözni lehessen őket, a szakszervezetet pedig betiltatni". A szervezet működését a valóságban nem tiltották be, de munkájának rendszeri akadályozásával a tényleges gyakorlatilag lehetetlenné vált. A szervezet vezetőit és szervezőit folyton kihallgatták, bántalmazták és büntették. Ebben külön szerepe volt az újonnan megalakult Jugoszláv Munkásszövetségnek (JMSZ).

Az osztályharcot vívó alapszervezetek, amelyek közül még sokan nem

rendelkeztek megfelelő szervezési tapasztalattal, nehéz harcot vívtak azért, hogy javítsanak a munkásság rendkívül súlyos anyagi helyzetén, de ugyanakkor ádázan küzdöttek a JMMOSZ megalkuvó központi vezetősége ellen is.

A forradalmi és reformista erők között nyílt összetűzésekre került sor 1937. november 21-én az Újvidéken megtartott Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének harmadik kongresszusán, amely mintegy 100 küldött valamint belföldi és külföldi vendég előtt zajlott le.

Erre a kongresszusra az 1935 és 1937 között történtekről Svetozar Marković Toza írt beszámolót, aki akkoriban a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének volt a titkárviselője (Vajdaságban az agrárproletárság helyzetét a legjobban ismerte, az osztályérdekek harcának leghívebb tolmácsolója volt), és számtalan cikket és értekezést írt az említett témakörből.

A beszámolót, amely 1937. november közepén hagyta el a nyomdát, szétosztották a küldöttek között. Annak érdekében azonban, hogy az agrárproletariátus megerősödött forradalmi mozgalmát lefegyverezhessék, a szövetség vezetősége — Đuro Hadnađev reformista érzelmű titkárral és Petar Rajkovićtyal az élen — még mielőtt a beszámoló a nyomdába került volna, saját szája íze és megítélése szerint lényeges változtatásokat eszközölt. Ez nagymértékben megváltoztatta a beszámoló értelmét és azoknak a következtetéseknek az osztályjellegét, melyekre — különösen az agrárproletariátust gazdasági és politikai harcának elemzésekor — Svetozar Marković Toza jutott.

Egyrészt Svetozar Marković Toza, több kommunista társa és az osztályharcot vívó haladó erők, másrészt pedig a JMMOSZ vezetősége és a reformisták között nézetkülönbségek alakultak ki az agrárproletariátus lényeges kérdéseit illetően, a szakszervezetek hovatartozására és szerepére vonatkozóan, s ez az eltérés, legjobban a JMMOSZ harmadik kongresszusán jutott kifejezésre. Svetozar Marković Toza, Kiss Ernő, Alojz Bačić, Bela Krišković, Győri Ferenc, Dobrivoj Jovičin, Paja Radojčić, Bakos Kálmán, Szőnyi Péter, Révész Antal, Orosz János és több más kommunista és osztályharcot vívó munkás ezen a kongresszuson is nyíltan és megalkuvás nélkül léptek fel Đuro Hadnađev, Petar Rajković és a velük azonos nézeten levők ellen, akik a JMMOSZ központi vezetőségében dolgoztak.

Svetozar Marković Toza, Kiss Ernő, Paja Radojčić és több más kommunista harciasan és tényekkel alátámasztva, Papp Pál közvetlen segítségével — aki nem volt ugyan jelen a kongresszuson, de közvetlenül figyelemmel kísérte munkáját és tanácsokkal segítette társait — a kongresszuson leleplezte a JMMOSZ központi vezetősége káros tevékenységét, aminek eredményeként a kongresszuson részt vevő küldöttek nagy többsége helyeselte a kommunisták állásfoglalását. A kongresszuson a szóváltás olyan méreteket öltött, hogy nyílt összetűzésre is sor került. Az összetűzés okai elsősorban a következők voltak: a szövetség vezetősége tagjainak állhatatossága, hogy vezető szerepüket továbbra is meg-

tarthassák és a küldöttek makacs állásfoglalása, hogy a szövetség vezetőségének tagjait a saját embereikkel helyettesítsék. A leghelyesebb útról való letévelyedések és hibák mindkét oldalon előfordultak.

De kétségtelen, hogy a nagyobb hibákat a szövetségi vezetőség emberei követték el, akik egyáltalán nem akarták meghallgatni az abszolút többséget képviselő küldöttek álláspontját. A teljes vereségtől félve, a központi vezetőség a hatalmi szervektől kért segítséget. A kongresszus munkája a rendőrség beavatkozásával megszakadt, és a központi vezetőség, illetve a hatalom — újraválasztás nélkül is — a reformisták kezében maradt.

Ezután a szövetség ereje rohamosan gyengült, a szervezetek bojkottálták a központi vezetőség munkáját. A kongresszust követően a központi vezetőség mindjárt kizárta a szövetségből az ellenzék küldötteit és sokat azok közül is, akik a legharciasabbak és a szövetség szempontjából nemkívánatos elemek voltak, később pedig az alapszervezetek legnagyobb hányadát is. Ez az egységbontó tevékenység óriási kedvetlenséget idézett elő minden alapszervezetben és a tagság óriási többsége elhagyta a szervezetet, amelyben egy rövid idő múlva csak azok az alapszervezetek maradtak meg — éspedig főleg a német lakosú községekben — amelyek elfogadták a központi vezetőség politikáját.

A JMMOSZ rövid időn belül gyakorlatilag feloszlott. Az 1937 nyarán még mintegy 30 000 tagot számláló 265 alapszervezet közül 1939 márciusáig, a rendkívüli kongresszusig csupán 49 alapszervezet maradt meg, csak néhány száz taggal.

Arra a kongresszusra, amelyet 1939. március 5-én Újvidéken tartottak meg, nem hívták meg és a kongresszus megtartásáról nem értesítették ki a JMMOSZ legerősebb alapszervezeteit, mint pl. a nagybecskerekit, (Zrenjanin), muzslait, csentait, szabadkait, csantavérit és néhány más alapszervezet tagságát sem. A központi vezetőség azért nem értesítette ezeket az alapszervezeteket, mert tudta, hogy küldötteik nem értenek egyet a vezetőség nézeteivel és munkájával. Mivel „a kongresszus munkáját a legnagyobb titoktartással folytatták le" természetes, hogy „a mezőgazdasági munkások jelenléte nélkül" tartották meg.

A JMMOSZ vezetősége reformista szárnyának ez az önmagát összehívó összejövetele az egybegyűltek összetételénél, a munka tartalmánál és a határozathozatalnál fogva, tehát sem jellegénél, sem jelentőségénél fogva nem nevezhető kongresszusnak. Azok a határozatok, amelyek a kongresszuson születtek, egyáltalán nem segítették elő annak a mély krízisnek a megoldását, amely a JMMOSZ-ban uralkodott, és nem segítették elő az agrárproletariátus nehéz helyzetének reménytkeltő javulását sem.

A JMMOSZ alapszervezeteinek további munkája a szervezet központi vezetőségének utasításai és hatása nélkül folytatódott. Csupán 1939-ben és 1940-ben lehetett osztályharcuk erőteljesebb fellendüléséről beszélni. Ezekbe az alapszervezetekbe a szabadkai, csantavéri, moravicai, csúzai, adai, bácstopolyai, kikindai, basahídi, melencei, kumáni,

muzslai, nagybecskereki és ürögi földmunkások alapszervezetei tartoztak.

A felsorolt alapszervezeteknek a működését törvényellenesnek nyilvánították és rendkívül megnehezítették. Ezeknek a betiltott vagy feloszlatott alapszervezeteknek a tagjai — Szabadkán, Becsén, Kikindán és néhány más helységben — kiutat keresve ebből a rendkívül kilátástalan helyzetből, megkísérelték, hogy csatlakozzanak a gyáripari és ipari munkások szövetségéhez, melynek Zágrábban volt a székhelye. Azonban a JMMOSZ központi vezetősége minden lehetőt elkövetett, hogy a földmunkásoknak ezt a szándékát meghiúsítsa és lehetetlenné tegye. Igen sok osztályharcot vívó szervezet 1939-ben egy szervezett és alaposan átgondolt akciót indított meg a *Népszava* hasábjain, amely Vajdaságban a Nemzeti Munkáspárt lapja volt és abban követelték, hogy rendezzék a JMMOSZ helyzetét és hogy az új központi vezetőséget demokratikus úton válasszák meg.

A JMMOSZ alapszervezeteinek aktivitásán kívül egy bizonyos ideig — igaz, hogy lényeges eredmények nélkül — a mezőgazdasági munkások néhány szervezete az Általános Munkásszövetség, illetve az Általános Munkás-tisztviselői Szakszervezet keretén belül is működött. A mezőgazdasági munkásoknak ilyen szervezete egy bizonyos ideig Szenttamáson, Becsén, Laćarkon és Almáson is volt.

Bácska néhány helységében és Szerémség nyugati részén, ahol a mezőgazdasági munkások és a szegény parasztság között sok horvát is élt, érezhető volt a Parasztegység, illetve a Gazdasági Egység bizonyos mértékű befolyása, amit a Horvát Parasztpárt kezdeményezett.

A JMMOSZ-ban uralkodó, kedvezőtlen és rendezetlen viszonyokat a munkaadó szerepét betöltő kormányhű Jugoszláv Munkásszövetség kihasználta és annak ellenére, hogy csak néhány évvel korábban alakult meg, 1938-ig szinte semmi befolyása se volt a mezőgazdasági munkások életére. Az uralkodó rendszer segítségével, a Jugoszláv Munkásszövetségnek (JMSZ) 1938-ban csupán elvétve, de 1939-ben és 1940-ben már lényegesen nagyobb mértékben sikerült — különösen a német lakosú falvakban — rákényszerítenie a mezőgazdasági munkásokat, hogy alapszervezeteket és szervezeteket létesítsenek. A JMSZ-nek a bácskai kendergyárak idénymunkásai között sikerült a legtöbb ilyen szervezetet megalakítania.

A munkaadó uralkodó osztálynak és a fasisztabarát szakszervezetnek azonban sohasem volt sok tagja és sose lett a mezőgazdasági munkások őszinte érdekképviselője és védelmezője.

Ezért a kommunistáknak és az öntudatos mezőgazdasági munkásoknak közvetlenül a második világháború kitörése előtt, és a hazánk megbódítására törekvő fasiszta erők támadása idején, rendkívül nehéz és sokirányú harcot kellett folytatniuk. Legtöbbnyire a szervezettségük és az akcióképességük megerősítésén kívül a munkásosztály egyenlőségéért, a jobb munkafeltételekért és javadalmazásért, egy nagyobb darab kenyérért, olyan előnyös törvények meghozataláért, amelyek a me-

zőgazdasági munkások védelmét biztosítják; valamint a forradalmi, demokrata mozgalomba való bekapcsolódásért harcoltak. Ugyanakkor kitartóan és következetesen küzdöttek az agrárproletariátus és a földműves nincstelenek érdekében, a reformisták, a megalkuvók és a fasizmus befolyása alatt állók ellen.

Ebben az egyenlőtlen, mindennapi gazdasági és politikai harcban, amit az illegális Jugoszláv Kommunista Párt irányított, edződtek és váltak nagyon sokan a forradalmi munkásmozgalom, a népfelszabadító harc és a szocialista forradalom harcosaivá.

2. *A gazdasági harc*

Azoknak a mezőgazdasági munkásoknak, akik idénymunkásként évente csupán 50—60 napon át dolgozhattak — a több tízezer munkanélküli mellett — betegsegélyük és szociális biztosításuk sem volt és gazdasági helyzetük, különösen a nagy krízis éveiben, rendkívül súlyossá vált. Egyrészt az ország általános gazdasági és politikai helyzete, másrészt pedig a JMMOSZ és a JKP gyenge szervezettsége járult hozzá ahhoz, hogy ez az állapot egészen a harmincas évekig nem változott meg lényegesen. A szórványosan és gyakran szervezetlenül végrehajtott akciók és a szegény földmunkásság hirtelen fellángolt zendülései ezekben az években eredménytelenül végződtek, vagy pedig csupán jelentéktelen sikereket szültek.

Az agrárproletariátus szervezettségében és harcában csupán az 1936. esztendő hozott lényeges fordulatot. Ebben az évben zajlott le a legtöbb sztrájk, amely Vajdaságban nemcsak gazdasági jellegű volt, hanem a maga nemében a földmunkásság politikai vonatkozású osztályharca is. Ezek közül nagyon sok akciót a JMMOSZ szervezett az osztályharcot vívó munkásrétegekkel együtt, melyeknek az élén a kommunisták álltak. Több helyen ezekben az akciókban az összes föld nélküli mezőgazdasági munkás is részt vett. Egyes esztendőkben a zendüléseket a mezőgazdasági és a gyáripari valamint a kisipari munkások karöltve hajtották végre.

Az 1936. évi akciók pontos számát nem állapították meg, mert a karhatalom szervei fel sem jegyezték, és az akkori sajtó sem emlékezett meg róluk. Néhányról csupán a még ma is élő részvevők emlékeznek meg, de ők is csak hiányosan. Azokból az írásokból, amelyeket Svetozar Marković Toza jegyzett fel az akkori eseményekről, kitűnik, hogy abban az évben a mezőgazdasági munkások sztrájkja „több száz helységben" zajlott le.

A mezőgazdasági munkások első, tömegesebb sztrájkja 1936. április végén és májusában zajlott le. E zendülések oka a mezőgazdasági munkások súlyos anyagi helyzete volt, akiknek gyakran a betévő falatra sem jutott. Rendkívül alacsonyak voltak a napszámok, étkezés nélkül gyakran csupán 5—15 dinárt kaptak, de a munkaadók megkövetelték a

napi 16—20 óráig tartó munkát is. Az agrárproletárság gyakran abba a helyzetbe került, hogy az a fizetés, amit az év folyamán keresett, alig haladta meg a család élelmezéséhez szükséges keresetnek az egyötödét. Ezért, természetesen arra kényszerült, hogy kis kalóriaértékű, vagyis a legolcsóbb élelmet, főleg liszttartalmú kenyeret és más, tápérő nélküli élelmet fogyasszon. A munkások napjai gyakran úgy teltek el, hogy csak kétszer és nagyon szegényesen étkeztek, reggeli, vagy vacsora nélkül. Ezért, a JMMOSZ 1936-ban kora tavasszal hozzálátott, hogy megszervezze a mezőgazdasági munkások szervezett fellépését, gazdasági harcát. E cél elérése érdekében 1936-ban megtartották a mezőgazdasági munkások szervezetéhez tartozó küldöttek körzeti konferenciáit, éspedig: Kulán március 1-jén, Kikindán, március 29-én, Versecen április 12-én, Bácstopolyán pedig április 26-án.

Ugyanilyen céllal számtalan városban és faluban megtartották a mezőgazdasági munkások járási és helyi konferenciáját. A mezőgazdasági munkások körzeti, járási és helyi nagygyűlésein alaposan megvizsgálták a földmunkások anyagi helyzetét és az 1936. évre kidolgozták részükre a munkafeltételeket és a járandóságuk mércéjét. Ezeket a követeléseket memorandum (beadvány) alakjában megszövegezték és megsokszorosították. Az általános megállapítások mindenütt azonosak voltak, de a fizetés magasságára vonatkozó követelmények bizonyos mértékig eltértek, ami az egyes helységekben uralkodó munkaviszonyoktól függött. Az előterjesztés kiindulópontul szolgált a földbirtokosokkal való tárgyalásokhoz, hogy az 1936. évre vonatkozó kollektív szerződéseket megkössék.

A mezőgazdasági munkások által előterjesztett igényeket a földbirtokosok nem fogadták el, és így nagyon sok tárgyalás — amelyeket az egyeztető bizottságok folytattak — eredménytelen maradt. A mezőgazdasági munkások ezért voltak kénytelenek sztrájkba lépni, hogy nyílt osztályharccal engedményekre kényszerítsék a földtulajdonosokat és olyan kollektív szerződéseket írjanak alá, amelyek mindkét fél részére elfogadhatók.

A mintegy 2000 mezőgazdasági munkás ezt a drámai harcot Szenttamáson kezdte meg Gedeon Dunđerski nagybirtokán, de több más gazdag földbirtokosnál is bekövetkezett, így 1936. április 27-én Őrszálláson is több száz munkás lépett sztrájkba.

A munkások számtalan felvonulása, ellenszegülése és a munkaadókkal folytatott tárgyalása után, 1936. május 2-án Szenttamáson a nagybirtokosok végre jobb belátásra jutottak, és elfogadták a munkások követeléseit. Ezek szerint a munkaidejüket napi 12 órában, a napszám értékét pedig 15 dinárban állapították meg, amihez élelem is járt, vagy 20 dinárban élelem nélkül. A munkaadók továbbá kötelezték magukat arra, hogy vidékről nem fognak munkaerőt alkalmazni mindaddig, amíg a községben munkanélküliek vannak. A munkások viszont megígérték, hogy még aznap megkezdik a munkát és beszüntetik a sztrájkot. Így sikerrel végződött a mezőgazdasági munkások sztrájkja Szent-

tamáson. Ezzel a harccal a munkások kivívták maguknak azt, hogy napszámukat lényegesen megemeljék, de csupán a tavaszi nagy mezőgazdasági munkák idejére, míg az aratás és a kukorica betakarításának idejére valamint más munkafeltételekre vonatkozóan abban állapodtak meg, hogy azokról az egész óbecsei járásra kiterjedően az 1936. év május 2-ára összehívott egyeztető bizottság képviselői hoznak végleges döntést. A munkaadók és a munkások képviselői mellett akik az egyeztető bizottságot alkották — meghívták az egyes községek elnökeit, a Báni Hivatal küldöttét, továbbá a Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének képviselőjét is.

Mivel a konferencia menete és eredménye természetesen nagyon érdekelte a munkásságot, a mezőgazdasági munkások aznap nem álltak munkába, hanem az osztályharcot vívó erők vezetése alatt, melynek az élén a kommunisták álltak, megszervezték, hogy mindnyájan menjenek el Becsére, hogy figyelemmel kísérhessék és befolyásolhassák az értekezlet munkáját és eredményét. Így a járás egész területéről, Szenttamásról, Túrjából, Bácsföldvárról, Péterrévéről stb. már korán reggel a mezőgazdasági munkások vég nélküli sorai indultak meg. Ezekhez Becséről számtalan mezőgazdasági munkás csatlakozott, akik már egy nappal korábban megtettek mindent, hogy a munkásság szervezetten léphessen fel. Őrszemeket állítottak fel a városokból kivezető utak mentén és megtettek minden intézkedést annak az érdekében, hogy egyetlenegy munkás se menjen aznap dolgozni. A konferencia napján a városban több ezer mezőgazdasági munkás gyűlt össze. De a szóbanforgó akciónak kivitelezésében nem voltak magukra hagyva. Ellenkezőleg! A mezőgazdasági munkásokhoz — habár akkoriban még nem voltak eléggé felkészülve — csatlakoztak a gyáripari és kisipari munkások is. Ezek, a vászonszövőgyárban, a kefekötőgyárban, a kőfaragó iparban dolgoztak Becsén, de más gyáripari és ipari munkás is eljött. Így történt, hogy aznap az egyeztető bizottság konferenciájának megkezdése előtt a mai Felszabadulás téren mintegy tízezer munkás vonult fel.

Az egyeztető bizottság képviselői, a hatóság helyi szervei Josif Kankelj, a Báni Hivatal munkafelügyelője valamint Đuro Hadnađev, a JMMOSZ titkára képtelenek voltak ilyen körülmények között a meghirdetett konferencia munkáját megkezdeni. A megegyezésre hajló Đuro Hadnađev — aki különben Becsén született — arra szerette volna rábírni a tömeget, hogy békésen vonuljon haza, de kísérlete eredménytelen maradt. A földmunkások azt követelték, hogy a kollektív szerződésben foglalt rendelkezéseket tanulmányozzák át, és a munkásokkal együtt hozzanak határozatot még ott, a Felszabadulás téren, továbbá azt, hogy engedjék szabadon a Szenttamáson, a mezőgazdasági munkások sztrájkjában részt vett Mihajlo Savkov egyetemi hallgatót.

Ezeket a követeléseket a hatósági szervek nem voltak hajlandók teljesíteni, ami a tömegben nagy elégedetlenséget és ellenállást váltott ki. Strumnak, a szövőgyár igazgatójának, akit nagy aggodalom és ijedtség kerített hatalmába, azt akarta elérni, hogy a munkások ellenkezését tör-

vényte'ennek és megengedhetetlennek minősítsék, és sikerült néhány ingadozó jellemű munkást rábeszélnie arra, hogy kihívó magatartásukkal lehetővé tegyék a csendőrök közbeavatkozását. Erre a rendkívül elkeseredett és felháborodott tömeg megtámadta a fogház őreit, lerombolta a fogházat, majd Mihail Savkovot, tizennégy más fogollyal együtt kiszabadította a börtönből.

Josip Kankelj munkafelügyelő, aki a Becsén történtek után két nappal jelentést nyújtott be, többek között a következőket közölte:

„Azzal a tömeggel mindennemű megbeszélés lehetetlen volt. A munkások által felvetett kérdéseket azonnal meg kellett volna oldani, mert a munkások nem voltak hajlandók elhagyni a teret mindaddig, amíg Savkovot nem helyezik szabadlábra. A szolgabíró, aki képtelen volt gyors döntéshozatalra, a telefonbeszélgetésekkel vesztegette az időt és közben a tömeg elárasztotta a szolgabíróság folyosóit és a községháza épületét, lerombolta a fogházat és kiszabadította Savkovot."

Savkov, a kiszabadított egyetemi hallgató, aki rendkívül szoros együttműködést épített ki a kommunistákkal, főleg Svetozar Marković Tozával, beszédet tartott, melyben felkérte a tömeget, hogy tartózkodjon a rendbontástól, nehogy a hatalmi szerveknek és a munkaadóknak ürügyet adjanak a fegyveres beavatkozásra. A munkásoknak azt tanácsolta, hogy viselkedésükkel legyenek a helyzet urai, ne engedjék meg, hogy provokálják őket és kérte, hogy őrizzék meg a rendet és hidegvérüket, amivel a legjobban elősegíthetik a kollektív szerződés kérdésének gyors és a közmegelégedést szolgáló megoldását — ami tulajdonképpen a konferencia összehívásának és a munkások gyülekezetének az eredeti célja volt. Savkovnak ezt az indítványát ellenkezés nélkül elfogadták, és így az egyeztető bizottság képviselői megtarthatták a beharangozott értekezletet. A mezőgazdasági munkások anyagi helyzetét analizálva egészen új irányzatot észlelünk. Az agrárproletárság rendkívül súlyos helyzetének sok vonatkozású feltárása és bebizonyítása, továbbá az, ami e téren az összesereglett tömeg előtt történt, arra kényszerítette a munkaadókat, hogy késedelem nélkül elfogadják a mezőgazdasági munkások jobb munkafeltételeire, és jobb javadalmazására vonatkozó feltételeket.

Aznap csak a becsei munkások munkafeltételeiről és javadalmazásáról történt meg az írásbeli megegyezés, míg a többi helységre vonatkozóan az elkövetkezendő napokban kellett volna ennek végbemennie.

E szerződés értelmében a mezőgazdasági munkások legalacsonyabb keresetét a következőképpen állapították meg:

1. Január 1-jétől március 31-éig és október 1-jétől december 31-éig a napszám élelemmel 15, élelem nélkül pedig 20 dinárt tett ki, napi tízórás munkaidővel.

Április 1-jétől július 1-jéig a napszám pénzértéke 12 órás munkaidő mellett élelemmel 25, élelem nélkül pedig 30 dinár. Július 1-jétől októ-

ber 1-jéig pedig 12 órás munkaidő mellett a napszám értékét élelemmel 35, míg élelem nélkül 40 dinárban állapították meg.

2. A kukoricatörést a munkások egyötöd része végzi azzal, hogy a katasztrális holdanként letakarított kukoricaszárból 25 kévét, pénzben pedig még 25 dinárt kapnak.

3. A búza aratásánál kat. holdanként legalább 100 kg a munkás keresete. Emellett a munkásnak még 5 kg kenyér vagy búza, fél kg szalonna vagy zsír, két kg burgonya és 10 dinár készpénz jár minden kat. hold learatása után, valamint minden öt hold után egy kocsi szalma. A kaszálógép tulajdonosainak meg volt tiltva, hogy az aratást részért végezzék.

4. A cséplést a mezőgazdasági munkások 14 órás munkanapot számítva, élelemmel együtt 4%-ért végezték vagy annyi készpénzért, amennyi július 1-je és október 1-je között volt megállapítva.

5. A cukorrépát a termés 1/4-éért szedték azzal, hogy a munkás a vetőmag árának 1/4-ét meg kellett, hogy térítse. Ezenkívül a munkásoknak a cukorrépát háromszor meg kellett kapálniuk, kiegyelniük, felszedni és kocsiba rakni.

6. Mindaddig, amíg a községben munkanélküli volt, a munkaadónak vidékről más munkást nem volt szabad felfogadni.

7. Minden túlórázásért a munkaadó köteles volt a munkásnak megfizetnie azt a napidíjat, ami arra az időtartamra meg lett állapítva.

Annak ellenére, hogy ezek a rendelkezések csupán Becse területére voltak érvényesek, mintául szolgáltak. Már a következő napokban a többi egyeztető bizottság összeállíthatta azokat a szerződéseket, amelyek az illető járás falvaira vonatkoztak. De mielőtt ezt a keret-egyezményt nyilvánosságra hozták volna az összegyűlt munkások előtt, a helybeli és Újvidékről oda irányított rendőrség valamint a pétervárади és más környékbeli helységekből és városokból érkező csendőrség is beleavatkozott a döntéshozatalba.

A mai Felszabadulás téren, aznap 13 óra tájban súlyos leszámolásra került sor. A csendőrség és a rendőrség szétkergetve az összegyűlt tüntetőket, kíméletlenül ütlegelte, gumibotokkal és kivont szuronyokkal bántalmazta a munkásokat úgy, hogy vérontásra is sor került és több személy súlyosan megsérült. Az egész tér vérrel lett áztatva, szétszórt, ledobált ruhadarabokkal és cipőkkel, kavicsokkal, széttört és tönkretett tárgyakkal volt tarkítva, a tömeg csak hosszabb ideig tartó összetűzés után vonult vissza. Az eseményeket követően addig nem tapasztalt rémuralom kezdődött. A Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetsége Szakszervezetének vezető személyei és a JKP politikáját helyeslő munkások elleni hajsza napokig tartott. A munkások élharcosai elleni üldözés sok politikai ellenzék vezető személyisége ellen is kiterjedt, és mintegy tíz nap alatt igen sok személyt letartóztattak.

Ez a leszámolás nagymértékben Milan Stojadinović fasisztapárti és népellenes kormányrendszerének, pontosabban a hozzá beosztott hű embereinek a bosszúállása volt a politikai ellenfelekkel szemben, azzal a

megindoklással, hogy ők is felelősek a május 4-én lezajlott eseményekért. De a drákói szigor és a rémuralom ellenére sem sikerült az államhatalmi szerveknek a május 4-én megszervezett ellenállási mozgalom valódi szervezőit felfedniük. Ez az újvidéki Kerületi Bíróságnak sem sikerült, amely eké 1936. október végén és november 21-én 28 munkást és három munkásnőt vezettek. A május 4-én, Becsén lezajlott események utójátékaként a Kerületi Bíróság 16 munkást 3 hónaptól 2,5 évig tartó börtönbüntetésre ítélt, a többi törvény elé állított 15 munkást pedig felmentette a vád alól.

De tekintet nélkül a nagyfokú terrorizmusra, amely Becsét és környékét sújtotta, valamint a következményekre, e vidék mezőgazdasági munkásai mégis megvalósították az arra az évre kitűzött gazdasági és politikai terveiket. A mezőgazdasági munkások napszáma lényegesen magasabb lett, és számtalan igény, amit a földbirtokosokkal szemben támasztottak, megvalósult.

A munkásság aktivitása nagy aggodalmat keltett a hatósági közegek körében, amiről a legjobban tanúskodik, hogy a Dunai Bánság bánja fölhívást intézett a körzeti hivatalokhoz figyelmeztetve őket a lezajlott eseményekre. „A mozgalom hulláma mind nagyobb méreteket ölt majd, ha az arra illetékesek nem tesznek azonnal szükséges intézkedéseket, és nem irányítják ésszerűen az elégedetlenség elfojtását."

Ugyanaznap, amikor Becsén zendülésre és vérontásra került sor, Adán 298 munkás és mintegy 300 földmunkás is sztrájkba lépett. A sztrájkot a JMMOSZ alapszervezetei szervezték és irányították, melyeknek az élén kommunisták álltak. A sztrájkmozgalomban részvevők — a zentai szolgabíró jelentése szerint — lezárták a falvakból kivezető összes utat, és nem engedték meg egyetlen földtulajdonosnak sem, hogy megmunkálja a földjét. Ezenkívül feltartóztatták a Moholról Adára menő vasúti szerelvényt. Ezzel megbénították azon a vonalon a vasúti forgalmat. De a csendőrség és a rendőrség elkergette a zendülőket az utcákról a vasúti sínekről, felszabadította a vasutat és így lehetővé tette a földműveseknek, hogy megmunkálják a földjüket. A hatalmi szervek jelentése szerint a sztrájk 1936. május 6-án fejeződött be, de nem sokkal utána a mezőgazdasági munkások és a földtulajdonosok között megegyzés született, melynek értelmében a munkások keresete lényegesen magasabb lett.

A Becsén és Adán történt események hatására rövidesen Nádalyon és Bajsán is beszüntették a munkát. Kulán május 7-én a mezőgazdasági munkások tömeges sztrájkjára került sor. Ezt a harcot a munkások május 11-én a kollektív szerződés megkötésével és a napszámok lényeges felemelésével sikeresen fejezték be.

Május 11-én, vagyis ugyanazon a napon, amikor Kulán sikeresen fejeződött be a tömeges sztrájk, Đoka Đunđerski kulpini nagybirtokán néhány száz mezőgazdasági munkás lépett sztrájkba, amit az osztályharcot vívó munkások és kommunisták nagyon jól megszerveztek, és amely 1936. május 14-én sikerrel befejeződött. A kollektív szerződés aláírásával, a napszám (élelem nélkül) a munkásnők részére 12-ről 18-ra, a

munkások részére pedig 15-ről 20 dinárra emelkedett. Ezt a szerződést a község területén a munkaadók és a mezőgazdasági munkavállalók egyaránt kötelesek voltak betartani.

Szabadkán 1936-ban is két tömeges sztrájk volt. Mindkettőt a JMMOSZ alapszervezete szervezte meg, melynek az élén Alojzije Bačić, Bela Kričković, Matko Vuković és más kommunisták álltak. A mezőgazdasági munkások első sztrájkja május 12-étől, 14-éig tartott — mintegy 8000 munkás részvételével — és teljes sikerrel ért véget. A napi munkaidőt 12 órában állapították meg, a napszám összege pedig a munkásnők részére 20, a munkások részére pedig 25 dinár lett. A másik sztrájkban, amely 1936. augusztus 6-án sikerrel fejeződött be, a cséplőgépeknél dolgozó néhány száz munkás vett részt.

Bácskában 1936-ban a tavaszi és nyári hónapok alatt sok sztrájk tört ki, amelyeknek legnagyobb része sikerrel fejeződött be. Így történt pl. Nagyfényen, Tavankúton, Mérgesen, Bajmokon, Kisboszniában, Zomborban, Szivácon, Verbászon, Horgoson, Moholon, Csantavéren, Bácsföldváron, Vajszkán, Kucorán, Királyhalmán, Bulkeszben.

Bánátban is több sztrájk ütötte fel fejét 1936-ban. Ezek közül a legtömegesebb (nemcsak Bánátban, hanem egész Vajdaságban és Jugoszláviában is) Kikindán az összmunkásság általános sztrájkjaként zajlott le. A mezőgazdasági, gyáripari és kisipari munkások sztrájkja, a KP és az Egyesült Munkás Szakszervezeti Szövetség (EMSZSZ) vezetése alatt játszódott le, hivatalos adatok szerint 4309 munkás és 2039 munkásnő részvételével, vagyis összesen 6348 sztrájkoló munkással.

A sztrájkot, melynek élén a kommunisták álltak, a munkabeszüntető bizottság készítette elő és folytatta le. A bizottság élén Aleksa Radosavčev, a JKP vajdasági és helyi bizottságának tagja állt, Dobrivoj Jovičin, a JKP helyi bizottságának, Milan Lipovanov és Slavko Mandarin a JKP-nek volt a tagja, továbbá Branko Coroc, a JKP közeli munkatársa és szakszervezeti munkás, Svetozar Boškov, Uroš Zarić és még sokan mások képezték a bizottságot.

A földbirtokosokkal és munkaadókkal folytatott eredménytelen megbeszélések után és széles körű szervezési előkészületek nyomán egy általános sztrájk tört ki. Ehhez hozzájárult a sztrájkbizottság néhány tagjának, illetve a munkaadókkal folytatott megbeszélések során a munkásokat képviselő néhány tagnak a letartóztatása. 1936. június 8-án megkezdődött a munkások általános sztrájkja. Ebben több mint 5000 mezőgazdasági munkás is részt vett. A sztrájkolók gyülekező helye a Kosovo nevű labdarúgópályán volt. Ott szervezték meg a sztrájkolók táborát is. Erről a helyről küldték szét a munkásőröket és őrszemeket azzal a feladattal, hogy akadályozzák meg a vidékről jövő munkások, a sztrájktörők foglalkoztatását. A városban és a környéken lakó polgárok nagyarányú anyagi támogatásával megszervezték a munkáskonyhát. A munkásság az egész nap folyamán itt tartózkodott, itt tartott gyűléseket és itt értesült a hatósági közegekkel és a munkaadókkal folytatott megbeszélések eredményeiről is.

A tömegekről és a sztrájkmozgalom részvevőiről Jovan Popovićnak, a Báni Hivatal felügyelőjének 1936. június 10-i bizalmas jelentése is beszámolt a maga módján. Többek között a következőket írta: „Beavatkozásom alatt megállapítottam, hogy a sztrájkolók között volt cserepesmester, téglavető és építőmunkás, vasöntő, mezőgazdasági, szobafestő, asztalos és malomipari munkás is."

A felsoroltak egy meghatározott helyen június 9-én reggel gyülekeztek. És mivel a rendőrség felhívására sem voltak hajlandók szétoszlani, a rendőrség kénytelen volt őket szétkergetni. Ekkor négy rendőr és több munkás sérülést szenvedett. A sztrájkolók a város területén kívül, egy meghatározott helyen gyülekezve megkérték, hogy a rendőrség ne bántalmazza őket és azt, hogy megbízottaikat engedjék szabadon, hogy folytathassák a megkezdett tárgyalásokat. A község elnökével együtt többször kértük, hogy a rendőrség bocsássa szabadon a letartóztatottakat, míg végül tíz embert elbocsájtottak, a többiek ellen pedig folytatták a bűnvádi eljárást".

Azoknak a mezőgazdasági munkásoknak, akik továbbra is kitartóan követelték jogaikat, végül is sikerült a földbirtokosokat rávenniük arra, hogy engedékenyebbek legyenek. Így 1936. június 15-én nyolc napi munkabeszakítás után a mezőgazdasági munkások és a földbirtokosok végre megegyezésre jutottak és a kollektív szerződést mindkét fél részéről aláírták. A szerződésben foglaltak alapján leszögezték, hogy a mezőgazdasági munkások napszáma január 1-jétől április 1-jéig és október 1-jétől december 31-éig élelem nélkül legalább 15 dinár; április 1-jétől július 1-jéig élelem nélkül legalább 20 dinár, július 1-jétől október 1-jéig pedig élelem nélkül legalább 30 dinár legyen.

A kukorica megmunkálásával kapcsolatban abban állapodtak meg a munkások a munkaadókkal, hogy azt a termés egy negyedéért végzik azzal, hogy emellett a kukoricaszárnak még egy tized részét is megkapják. A kukorica betakarításával kapcsolatban megállapodtak abban, hogy a munkás egy kat. hold után 150 dinárt vagy a kukoricatermés 1/7-ét kapja meg azzal, hogy az étkeztetés kérdését szabad megállapodás útján szabályozzák.

Az aratással kapcsolatban az volt a megállapodás, hogy egy kataszt rális hold learatása után az aratómunkás 100 kg búzát, 5 kg lisztet, 1/2 kg szalonnát és 5 dinár készpénzt kapjon. A búza megmunkálásáért a munkásnak 120 kg búza, 5 kg liszt, 1/2 kg szalonna és 5 dinár készpénz volt a munkadíja, a megdőlt búza aratásáért pedig egy kat. hold után 150 kg búzát, 7 kg lisztet, 1/2 kg szalonnát és készpénzben 10 dinárt kellett kapnia. A gabonacséplésért a munkások a kicsépelt gabona 4,5%-át kapták meg élelem nélkül vagy pedig 4%-ot, ha élelmet is kaptak.

A gazdasági cselédek és béresek munkafeltételeiről és javadalmazásáról külön határozatokat hoztak.

Ezzel a sikeresen befejeződött harccal Kikinda mezőgazdasági munkásai lényegesen magasabb napszámot és jövedelmet valósítottak meg,

mint azután, ami serkentőleg hatott a környékbeli falvak és Bánát más községeiben lakó, elszegényedett mezőgazdasági munkások akcióira.

Az említett sztrájkmozgalom hatására és mivel a földbirtokosok nagy része megtagadta a mezőgazdasági munkásság követelését, hogy új kollektív szerződést kössenek, 1936 júniusában Tiszahegyesen, (Idoš) mintegy 1000, Szajánban 257, Padén 600, továbbá Kisoroszin, Nagyfalun és más községekben is több mezőgazdasági munkás lépett sztrájkba.

A földmunkások tevékenysége közül ki kell emelni az 1936. év tavaszán Melencén és Kumánban kifejtett aktivitásukat. Az említett falvakban a forradalmi munkásmozgalomnak nagyon erős hagyományai voltak. A falubeliek igen sok tapasztalattal rendelkeztek és ez a két falu Vajdaság Kommunista Pártjának mindig is a legerősebb fellegvára és támaszpontja közé tartozott. Kumánban 1935 őszén a KP-nak már 36 tagja volt. Ugyanaz év végén Kumánban és Melencén a helyi pártszervezetnek 40—40 tagja volt. Ezekből az adatokból és abból a tényből kiindulva, hogy akkoriban Vajdaságban összesen csak valamivel több mint 300 volt a KP taglétszáma, leszűrhető, hogy ezekben a községekben összpontosult a tagság mintegy egynegyede. A Mezőgazdasági Munkások Országos Szövetségének kumáni alapszervezetében a rendszeresen befizetett tagsági díjak alapján a pártnak 100 tagja volt. Más okmányok szerint azonban ebben az alapszervezetben a taglétszám több mint 700, a melenceiben pedig több mint 360 volt.

Itt is éppen úgy, mint Vajdaság más községeiben, a munkanélküliség állandóan nőtt. A falusi kereskedők, zöldhitelezők és a gazdagabb földbirtokosok ezt a helyzetet természetesen kihasználták arra, hogy meggazdagodjanak. A munkások kizsákmányolása pedig napról napra nőtt.

A drámai 1936. esztendő ezekben a községekben nyugtalanságot és osztályharci leszámolásokat hozott. A párt egyre nagyobb aktivitásának és a JMMOSZ alapszervezetének köszönhetően egy nagyon jellegzetes harc alakult ki, ami később a híres kamillaszedők sztrájkjához vezetett.

Melencén és Kumánban a lakosság zöme ennek a gyógynövénynek begyűjtését végezte minden tavasszal a környékbeli hatalmas kiterjedésű szikes legelőkön. A kamillavirág szedése ezen a vidéken már nagyon régi hagyomány volt. A föld nélküli, szegény sorsú lakosság kihasználta az alkalmat, hogy a kamillaszedéssel némi keresethez jusson és javítson nehéz anyagi helyzetén. Az évnek abban a szakában, amikor a kamillavirágot lehetett szedni, ez biztosította számtalan ember részére a fő kereseti forrást. Ismeretes, hogy a kamillavirágot tavasszal szedik, szárítókban megszárítják, később pedig vagy a gyógyszertárak vásárolják fel, vagy pedig külföldön értékesítik mint gyógynövényt.

Régebben a kamillát felvásárlók útján a kikindai Dubava nevű kartell és egy becsei vállalat vette meg. A vállalat mindig előleget adott a felvásárlóknak, akik szabadon diktálták az árakat, azzal a magyarázattal, hogy „a kamillaszedők között nagy a különbség", s így a felvásárlási ár kilogrammonként 25—35 para között is ingadozott.

Hogy a felvásárlók önkényeskedése és a kizsákmányolás ellen küzd-

jenek, a kommunisták (élükön Ivan Vioglav, Bora Mikin, Lazar Milankov, Žarko Milankov, Jovan Mucalov, Čedo Staničić és még sokan mások) a JMMOSZ alapszervezetének segítségével minél jobb árat szerettek volna kivívni, illetve azt elérni, hogy a kamillaszedőket jobban megfizessék. A szakszervezet segítségével megszervezték, hogy a kamillával borított legelőket ne csak nappal, hanem éjjel is őrizzék, nehogy vidékről más kamillaszedők jöjjenek ide. A legelőket felváltva őrizték gyakran 100 nincstelen munkást is alkalmazva. Időközben a párt kihasználta az emberek jelenlétét és közvetlen tárgyalások és népgyűlések útján keresett megoldást a felmerült problémák leküzdésére. Hogy ezt az akciót véghez vigyék, a JMMOSZ alapszervezete útján segélyadományokat gyűjtöttek a sztrájkoló földmunkások részére.

A kamillaszedők gyülekezőhelye a Vány mezőségen volt, a kamillavirág leggazdagabb lelőhelyén. A sztrájkbizottság kifejtette a kamillaszedők kívánságát, azt, hogy a felvásárlási árakat 100%-kal emeljék fel. A felvásárlók, illetve a szárítóberendezések tulajdonosai azonban egyáltalán nem voltak hajlandók a sztrájkbizottság tagjaival tárgyalni.

A sztrájk több napig tartott. A felvásárlók, nehogy elveszítsék a kamillaszedés legoptimálisabb időpontját, megkísérelték, hogy vidékről más szedőket biztosítsanak — még földtulajdonnal rendelkező kisparasztokat is —, hogy munkábaállításukkal egy bizonyos számú sztrájktörőt biztosítanak. Tervük azonban meghiúsult. Azokat pedig, akik vállalkoztak rá, hogy a munkát elvégzik, az őrök meggátolták a kamillavirág begyűjtésében.

Természetesen a csendőrség beavatkozása és a csendőrökkel való összetűzés itt sem maradt el. Főleg a fiatalabb munkások vették ki belőle a részüket. Így a sztrájkba lépett munkások nem hátráltak meg. Mivel a szárítók tulajdonosai képtelenek voltak a sztrájkot letörni, meghátráltak és 1936 májusának első napjaiban elfogadták azokat a feltételeket, amelyeket a kamillaszedők megszabtak, vagyis azt, hogy a kamillavirág kilogrammjáért 0,70 dinárt fizessenek a munkásoknak. Ez az összeg ahhoz képest, amit a felvásárlók a sztrájk megkezdése előtt fizettek, 100%-kal magasabb volt. Így az elért eredmény a melencei és kumáni szervezett munkásoknak nemcsak rendkívül nagy gazdasági, hanem egyúttal erkölcsi és politikai győzelme is volt.

Lukácsfalva mezőgazdasági munkásai 1936 tavaszán egy rendkívül hosszú és nehéz harcot folytattak. A faluban nagyon sok volt a munkanélküli, de a gazdaság intézősége ennek ellenére a munkásait vidékről, leginkább Erzsébetlakról szerezte be. Ezért a JMMOSZ lukácsfalvi alapszervezete már 1936 májusában harcot indított a földesúr gazdasági intézőségének eljárása ellen, amely ellentétben állt azzal a rendelettel, hogy a munkások alkalmazásakor elsőbbségben kell részesíteni a helybeli állás nélküli munkásokat, és vidékről csak akkor alkalmazhatnak más munkást, ha az illető faluban már nincs munkanélküli. A körülmények úgy alakultak, hogy a lukácsfalvi földmunkások gyakorlatilag azért harcoltak, hogy az erzsébetlaki munkásokat bocsássák el. Ekkor a

JMMOSZ a két érdekelt falu alapszervezete útján, mindkét község munkásságának együttes érdekeit szem előtt tartva folytatta a megkezdett harcot.

Lukácsfalván a mezőgazdasági munkások sztrájkja gyakorlatilag már május 15-én elkezdődött, 105 sztrájkba lépett munkással. Amikor a felmerült panaszok és közbenjárások nem hozták meg a várt eredményeket, a lukácsfalvi munkások elmentek Erzsébetlakra, és ott megbeszélték, hogy együttesen folytatják tovább a harcot jogaik kivívásáért. Így következett be 1936. június 6-án, hogy a két falu munkásai közül mintegy 300-an együtt léptek sztrájkba. A harc egészen 1936. június 25-éig tartott, amikor azzal ért véget, hogy mindkét falu munkásait alkalmazták, akik jobb munka- és fizetési feltételek mellett dolgozhattak, habár ezek a feltételek nem voltak teljesen azonosak azokkal a határozatokkal, amelyeket az egyeztetési bizottság még 1936. május 14-én — a sztrájkba lépés előtt — fogadott el.

Eleméren a mezőgazdasági munkások a JMMOSZ és a párt ottani alapszervezetének vezetésével két sikeres sztrájkot szerveztek meg 1936 júniusában és júliusában. A munkások jobb munkafeltételeiért és javadalmazásáért vívott harc még május végén kezdődött. Amikor a mezőgazdasági munkások nem voltak hajlandók elfogadni a felajánlott munkafeltételeket, június 8-án mintegy 400 munkás lépett sztrájkba, ami végeredményben sikerrel fejeződött be, végül is eleget tettek a munkások követeléseinek és 1936. június 17-én aláírták a kollektív szerződést is.

Eleméren 1936 júliusában a mezőgazdasági munkások másodszor is sztrájkba léptek. Ezúttal 106 munkás sztrájkolt, akik kilenc cséplőgépen dolgoztak. A sztrájkot július 13-án kezdték és a csendőrség még aznap beavatkozott. Megkísérelte, hogy szétkergesse a munkásokat, akik tétlenül ültek a cséplőgépek mellett. A tárgyalásokat másnap, július 14-én folytatták, amikor végül a cséplőgépek tulajdonosai teljesítették a munkások kívánságait, hogy a kicsépelt gabonának 4,5%-át kapják meg (élelem nélkül), illetve 4%-át akkor, ha a munkaadó élelmet is ad a munkásoknak.

Ugyanaznap, amikor Eleméren a cséplőgépeknél dolgozó munkások sztrájkjának befejezéséről tárgyaltak, vagyis 1936. július 14-én, Aradácon 80 cséplőmunkás lépett sztrájkba. A munkások ugyanazokat a feltételeket követelték, mint munkatársaik Eleméren, vagyis azt, hogy munkájukért a kicsépelt gabonának 4,5%-át kapják meg élelem nélkül, vagy 4%-ot, ha a munkások élelmet is kapnak; és nem azokat a feltételeket, amelyeket a helyi egyeztető bizottság határozott meg. A Báni Egyeztető Bizottság telefonon azonnal értesítette a becskereki szolgabíróságot, hogy az aradáci egyeztető bizottság határozata érvényes, és foganatosítson gyors intézkedéseket a sztrájk beszüntetésére. A sztrájk 1936. július 15-én megszűnt, a munkások pedig a kicsépelt búza 4%-ért folytatták a munkájukat.

Néhány résztvevő visszaemlékezése szerint azokban a napokban Csen-

tán is kezdetét vette mintegy 100 munkás sztrájkja, akik öt cséplőgépen dolgoztak. Ez a zendülés három napig tartott, amikoris a munkaadók elfogadták a sztrájkolók feltételeit, illetve követeléseit. A cséplőmunkások kiharcolták, hogy megkapják a kicsépelt búza 4,5%-át élelem nélkül, illetve 4%-át, ha a munkaadó élelemmel is ellátja őket.

Ezen a környéken a mezőgazdasági munkások utolsó sztrájkja 1936. szeptember 17-e és 20-a között Écskán volt. A sztrájkban 48 munkás vett részt, akik 16 földtulajdonosnál dolgoztak. A sztrájk akkor robbant ki, amikor a földtulajdonosok nem fogadták el a munkások feltételeit, hogy a kukoricatörésért 1/5 részt kapjanak az addigi 1/6 rész helyett. A sztrájk sikerrel, vagyis a munkások követelésének jóváhagyásával fejeződött be.

Az 1936. esztendőben a mezőgazdasági munkások munkafeltételei egy bizonyos mértékig megjavultak és a fizetésük is nagyobb lett, ami a becskereki, melencei és a muzslai munkásságnak, a JMMOSZ alapszervezetei nagyobb aktivitásának és a helyi egyeztető bizottságok erőfeszítéseinek köszönhetők, amelyeket a munkaadókkal történt megegyezések elérése érdekében fejtettek ki.

Az 1936. év első felében a JMMOSZ alapszervezetei és a kommunisták által irányított sztrájkmozgalom Kumánban a 28 cséplőgép mellett sztrájkoló mezőgazdasági munkások követelései szerint is sikerrel zárult. Sztrájkbalépésük előtt a cséplőmunkások csupán 3%-át kapták meg a kicsépelt gabonának, a sztrájk nyomán pedig a 4%-át. Ugyanakkor elérték azt is, hogy lényegesen csökkent a napi munkaidejük.

Bánátban 1936 folyamán a mezőgazdasági munkások még néhány, többnyire sikertelen sztrájkkísérletet hajtottak végre, mint pl. Gudurican, Csőszteleken, Mariolánán, Dobrincin és Katalinfalván.

Szerémségben alig volt érezhető a mezőgazdasági munkások mozgalma. Még abban a drámai 1936. esztendőben is azon a területen majdnem teljesen elmaradt a munkások létéért folytatott küzdelem. Illetményi mozgalom zajlott le Stara Pazován, és Ruma mellett, Kraljevcin pedig sztrájkra is sor került az ottani nagybirtokokon, ahol a szervezetlen sztrájkolókat szétkergette a csendőrség és a zendülésük végül is eredménytelen maradt.

Amikor 1937. február 13-án életbe léptették a minimális napszámokat szabályozó rendeletet, a zendülések és sztrájkok megtartása lényegesen nehezebbé vált, különösen a mezőgazdasági munkások részére, akikre külön vonatkozott a rendelet 35. szakasza. Ennek és még néhány más körülménynek eredményeként Vajdaságban 1937-ben lényegesen kevesebb sztrájkot szerveztek a mezőgazdasági munkások, mint 1936-ban. Svetozar Marković Toza feljegyzései szerint abban az évben a mezőgazdasági munkások kb. 50-szer léptek sztrájkba, főleg gabonacséplés idején. De sajnos a JMMOSZ vezetősége nem fordított elég nagy figyelmet a sztrájkpolitikára, ezért volt a sztrájkok nagy része sikertelen.

A sztrájkok legnagyobb részét sem a munkás-, sem pedig a polgári sajtó nem hozta nyilvánosságra. De néha még a hatósági közegek sem léptek közbe, és ezért a levéltári anyag is nagyon hiányos. Az 1937. év folyamán a ránk hagyott és még máig is megőrzött tárgyi hiteles bizonyítékok alapján a földmunkások csupán mintegy tíz alkalommal léptek sztrájkba.

Szabadkán 1937. április végén és július közepén csak két sztrájk volt. Az első alkalommal a sztrájkban néhány ezer mezőgazdasági munkás vett részt, ami végül április 23-án a kollektív szerződés aláírásával, tehát sikeresen fejeződött be. Ebben a szerződésben leszögezték, hogy május 1-jétől az aratás kezdetéig a munkások napszáma 21 dinárt tegyen ki élelemmel, vagy 26 dinárt élelem nélkül. A munkásnők részére pedig 18 dinárt élelemmel, vagy pedig 23 dinárt élelem nélkül és a napi munkaidő tartama csupán 10 óra legyen. Aratáskor a kaszások részére a napszámot élelemmel együtt 42 dinárban, a marokszedők részére pedig 30 dinárban; illetve élelem nélkül a kaszások részére 55 dinárban míg a marokszedők részére 40 dinárban állapították meg.

A kollektív szerződéssel az 1937. esztendőre vonatkozóan a mezőgazdasági munkások munkafeltételeit és juttatásait is szabályozták. Ezek lényegesen magasabbak voltak, mint régebben. A munkások napszámának csak az alsó határát állapították meg, de ezzel a kiigazítással is a munkások napszáma gyakorlatilag az 1936. évi napszám szintjén maradt, mert 1936 folyamán a 15 legszükségesebb élelmiszer ára is mintegy 15%-kal emelkedett.

A második sztrájkban, amely 1937. július 12-étől 16-áig tartott, eleinte 104, később pedig 180 fuvarozó munkás vett részt, akik csak részben voltak a JMMOSZ szervezett dolgozói. Ezek a munkások 11 munkaadónál dolgoztak. A sztrájk végeredményben sikerrel zárult, mert a munkások jövedelme mintegy 30%-kal emelkedett.

Órszálláson 1937-ben a mezőgazdasági munkások két sztrájkot szerveztek. Az első május 29-én és 30-án zajlott le. A másodikat a cséplőgépeknél dolgozó munkások szervezték meg júliusban. Mindkét sztrájk sikerrel végződött.

Abban az évben Bácskában a mezőgazdasági munkások sikeres sztrájkokat Újverbászon, Zentán, Regőcén és Péterrévén, míg az illetményi mozgalmat Adán és Moholon szervezték meg. A Péterrévén 1937. július 12-e és 14-e között megszervezett sztrájkokban a cséplőskor mintegy 1500 földmunkás vett részt. A munkások a kicsépelt búzából 3,5%-ot követeltek élelemmel, de végeredményben a kicsépelt gabonának csak a 3,26%-át tudták kiharcolni, élelemmel. A csak részben elért sikernek az a magyarázata, hogy az 1500 munkás közül, akik sztrájkba léptek, csak 700 kapott munkát. Ezt a körülményt ügyesen használták ki a munkaadók, és így a kollektív szerződést is úgy írták alá, hogy mindkét fél engedett az eredeti követeléséből.

Bánátban 1937-ben csak három sztrájkot jegyeztek fel, habár sokkal többször fordult elő. A fennmaradt források csak a Melencén, Csősz-

teleken és a Nagybecskereken megtartott sztrájkokat említik meg. Mindhárom alkalommal a cséplőgépeknél dolgozó munkások léptek sztrájkba.

A JMMOSZ nagybecskereki alapszervezetének és a kommunistáknak a vezetésével Vajdaságban 1937 júliusában kezdődött a mezőgazdasági munkások egyik legnagyobb az évi sztrájkja. Ezt a munkabeszüntetést 29 cséplőgépnél dolgozó városi és muzslai munkások vitték véghez. A sztrájkmozgalomban összesen mintegy 700 mezőgazdasági munkás vett részt. Két napig, 1937. július 5-én és 6-án tartott. A zendülés úgy kezdődött, hogy a helyi egyeztető bizottság nem volt hajlandó a munkások követeléseit teljes egészében elfogadni. Az egyeztető bizottság úgy határozott, hogy a munkások járandósága élelem nélkül legyen 4%-a a kicsépelt gabonamennyiségnek, míg a munkások azt követelték, hogy 4%-ot kapjanak, de élelemmel együtt. Mivel sem a cséplőgép tulajdonosai, sem pedig a munkások nem voltak hajlandók elállni javaslataiktól, és az a veszély fenyegetett, hogy a cséplés elvégzésére vidékről hoznak más munkásokat, 1937. július 6-án egy kölcsönös engedményekkel járó megegyezés született.

A megegyezés szerint a munkások a kicsépelt gabona 4%-án kívül minden métermázsa után még egy dinárt kaptak. Ezzel, az akkori felmérések szerint a munkások naponta kb. 200 dinárt kereshettek, vagyis fejenként még 8 dinárt, mert egy cséplőgépnél 24 munkás dolgozott. Ez az összeg nem volt elég ahhoz, hogy a munkások napi élelmezési költségeit fedezze, ezért a sztrájk eredménye csak részben elégítette ki a munkásokat, akik ezeket a feltételeket is elfogadták, mert „a városi rendőrség megengedte a cséplőgépek tulajdonosainak, hogy a környékbeli falvakból biztosítsanak maguknak munkásokat".

Szerémségben a JMMOSZ alapszervezete sok faluban és helységben, mint pl. Ašanjon, Divošon, Nikincin, Golubincin, Platićevón, Susekon, Krušedolon, Sremska Mitrovicán, Šiden, Ilincin tárgyalások, felfebbezések és beavatkozások útján arra törekedtek, hogy a munkások kössék meg a földbirtokosokkal a kollektív szerződéseket, és békés úton érjék el azt, hogy a napszámuk és a fizetésük több legyen. Ezt a törekvést ott, ahol a JMMOSZ-et jobban megszervezték, siker is koronázta, de mégis igen sok kezdeményezés sikertelen maradt.

A JMMOSZ központi bizottságának opportunista és bomlasztó hatású munkája és az osztályharcot vívó erőkkel szembeni (az 1937. november 21-én megtartott kongresszuson kinyilvánított) nyílt küzdelme oda vezetett, hogy a taglétszám lényegesen csökkent és a mezőgazdasági munkások szakszervezeti mozgalma legyengült. Ez, más objektív körülmények mellett (az új gazdasági krízis, a növekvő munkanélküliség és a második világháború kitörése) még jobban megnehezítette a mezőgazdasági munkások gazdasági harcát. Ebből következett, hogy 1938-tól 1941-ig főleg csak önvédelmi és gazdasági akciókat bonyolíthattak le.

A mezőgazdasági munkásság súlyos gazdasági helyzetéből eredő problémákat főleg különböző kérvények és panaszok útján kívánták megol-

dani. A munkásoknak csupán egy kisebb hányada vett részt a nyílt harcokban.

Vajdaságban 1938-ban a mezőgazdasági munkások csak három sztrájkban vettek részt. Május 19-étől 23-áig Szenttamáson, Gedeon Dunđerski nagybirtokosnál, mintegy 650 mezőgazdasági munkás lépett sztrájkba.

Melencén július 11-étől 15-éig a kommunisták vezetésével, akiknek az élén Boro Mikin állt, a sztrájkban a cséplőgépeknél dolgozó néhány száz munkás vett részt és rákényszerítette a tulajdonosokat, hogy eleget tegyenek a kéréseiknek.

Csantavéren 1938 júliusában a cséplőgépeknél dolgozó munkások sikerrel fejezték be egynapos sztrájkjukat.

Ruma közelében, Donji Petrovcin 1939-ben 50 földmunkás sztrájkja sikertelen volt; 1940-ben ugyanitt még két sztrájk tört ki. Regőcén 1940-ben a cséplőmunkások léptek sztrájkba és ugyanabban az évben Nagybecskereken a cukorgyárban mintegy 100 munkás szakította félbe a munkát, akik a cukorrépa berakását és kirakását végezték. Ezek nem voltak szervezett munkások, és valótlan volt az a hír, hogy a sztrájk sikerrel zárult, mert a JKP szerint ez a sztrájk eredménytelen maradt.

A munkásság szorgalmazására a Jugoszláv Munkásszövetség mint a rendszerhez tartozó munkaadó is kénytelen volt sztrájkokat indítani. Ezért 1939-ben és 1940-ben e szervezet közreműködésével és beavatkozásával azok a mezőgazdasági munkások, akik a kendergyárakban dolgoztak, 16 sztrájkot szerveztek, Újvidéken pedig 1940 decemberében kitört a szállítómunkások sztrájkja. Ezek a sztrájkok azonban zömmel eredménytelenek maradtak.

Az említett eseményekkel ellentétben az illegális JKP vezetése alatt dolgozó mezőgazdasági munkásság egyre tömegesebben vett részt a politikai mozgalmakban: attól kezdve, hogy a rászoruló családok részére csomagokat osztottak, egyes falvak megnyeréséért politikai harcot vívtak a munkások tiltakozó nagygyűlésein való részvételen és felvonulásokon át egészen a postaépületek megtámadásáig egyre jelentősebb akciókat hajtottak végre.

És éppen ezekben az években a munkás—paraszt szövetségek révén a mezőgazdasági munkásság a forradalmi, demokrata és antifasiszta mozgalomnak egy jelentős erőforrásává és alkotóelemévé fejlődött ki.

Várady Loránd fordítása